ALL ANIMALS ARE CREATED EQUAL, BUT ARE THEY REALLY ?

Familienetwerken van Belgische ministers in de tussen-oorlogse periode

- Niels Matheve -

Wie heeft de macht en waarom ? Het is een vraag die ons al eeuwenlang bezighoudt. Filosofen en wetenschappers van elke generatie onderwierpen de machthebbers van hun tijd doorgaans al aan een nauwkeurige profilering, waarbij vaak dezelfde determinanten naar voor kwamen. Eén van de belangrijkste is het belang van afstamming, sociale achtergrond en familiebanden. Talloze onderzoekers wezen er al op dat ook in moderne, democratische samenlevingen de voordelen van familiale contacten en een gegoede sociale achtergrond verre van verwaarloosbaar zijn, al was het maar voor de voordelige neveneffecten van *family politicization*[1]. Het dynastieke karakter van het Ancien Régime mag dan wel tot het verleden behoren, een aantal elementen van deze traditie blijken dus ook in moderne parlementaire democratieën nog een belangrijke troef te zijn voor wie een carrière aan de top ambieert. Maar hoe belangrijk zijn die familiebanden dan precies, en hoe vertaalt dat belang zich in de samenstelling van de politieke elite ?

006_Matheve_Niels_2017_1.indd 72 4/25/2017 9:15:48 AM

Die vragen zijn bijzonder pertinent voor de tussenoorlogse periode, een periode die traditioneel aanzien wordt als de doorbraak van de democratisering in België na de invoering van het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht vanaf 21 jaar. Logischerwijs zou die democratisering het belang van afstamming en familiale contacten sterk gereduceerd moeten hebben en de kansen van politici buiten de traditionele politieke milieus evenredig hebben doen toenemen. Maar in hoeverre dat ook het geval was, werd voor België tot op heden nooit onderzocht. In dit artikel onderzoeken we daarom de mate waarin familiebanden een rol speelden in de carrières van die politici die doordrongen tot het centrum van de macht : de regering. Meer nog dan het parlement, vormt de regering immers de spil van het politieke leven. Wie invloed wilde uitoefenen op het beleid, moest dus op de een of andere manier benoemd zien te worden als minister. Maar wie drong er door tot dat niveau ? Bleek sociaal kapitaal in de vorm van familiebanden in de tussenoorlogse periode ondanks de democratisering nog steeds een belangrijke troef of was dat voortaan veel minder het geval ? Het antwoord op die vragen kan ons hoe dan ook inzicht bieden in de mate waarin de tussenoorlogse periode inderdaad een breuk vormde met het elitaire karakter van de vooroorlogse politieke elite.

I. Democratisering versus familiebanden

Het is opvallend dat het bestaan van familiebanden en familiale netwerken in het politieke leven inderdaad in de eerste plaats gezien wordt als iets elitair, en bovendien als iets wat haast per definitie conflicteert met democratisering. We willen hier niet uitvoerig ingaan op alle debatten omtrent de definiëring van het begrip democratie – dat verdient een artikel op zich – maar in essentie wordt onder democratie "*popular control over collective decision-making and equality of rights in the exercise of that control*" verstaan[2]. Vooral de vraag naar die *equality of rights*, naar de gelijke toegangsmogelijkheden tot beleidsdeelname, is een pijnpunt als familiale netwerken aan bod komen. In de steeds groeiende literatuur over politieke socialisatie bestaat er immers consensus over het feit dat het gezin, en meer uitgebreid de sociale omgeving, een cruciale rol speelt in de vorming van politieke voorkeuren, opvattingen én levenskansen[3]. Daaruit blijkt ook dat kinderen uit meer vooraanstaande milieus door de band genomen inderdaad meer of in ieder geval *makkelijker* bepaalde kansen krijgen. Dit gold bij uitstek ook in het België van voor de Tweede Wereldoorlog en ging over heel wat meer dan louter hun socio-

1. Kent Jennings, Laura Stoker & Jake Bowers, "Politics across Generations : Family Transmission Reexamined", in *The Journal of Politics*, nr. 3, 2009, p. 782-799. **2.** David Beetham & Kevin Boyle, *Introducing democracy : 80 questions and answers*, Cambridge, 1995, p. 1. **3.** Zie onder meer : Kenneth Langton, *Political Socialization*, Oxford, 1969; Robert Hess & Judith Torney, *The development of political attitudes in children*, London, 2006; Marc Hooghe (red.), *Jongeren, politiek en burgerschap. Politieke socialisatie bij Belgische jongeren*, Leuven, 2012.

economische positie. Het grootste deel van de tussenoorlogse ministers groeide bijvoorbeeld op in de laatste decennia van de negentiende eeuw, in een periode dat het censusstemrecht op zijn laatste benen liep en het algemeen meervoudig stemrecht werd ingevoerd. In die politieke context was het nog steeds vrij exclusief de gegoede klasse – de mensen die in het censussysteem ook stemrecht hadden – die politiek actief was in de meest brede betekenis van het woord. In deze milieus, waar de dagdagelijkse strijd om te overleven niet de voornaamste bekommernis was, behoorden politieke discussies vaak tot de orde van de dag. Politieke voorkeuren werden op die manier doorgaans van generatie op generatie doorgegeven. Deze vroege vertrouwdheid met de politieke verhoudingen, belangrijkste thema's en partijgekleurde standpunten gaf kinderen uit gegoede milieus al meteen een voorsprong op hun minder gefortuneerde leeftijdsgenoten. Maar het ging verder dan louter opvoeding : op die manier kregen deze kinderen immers ook toegang tot de erg gesloten groep van elitefiguren, raakten ze vertrouwd en bevriend met die figuren die in een later stadium vaak mee beslisten over hun politieke positie.

In dat opzicht worden familiebanden dus inderdaad beschouwd als een kenmerk van een eerder elitair, gesloten politiek systeem dat een rem zet op elitecirculatie, op een *normale* vernieuwing van politieke leiders – en dus op democratisering. Zoals al aangehaald zouden we dus kunnen verwachten dat het belang van familiebanden en het fenomeen van politieke dynastieën zou afnemen in een periode die traditioneel wordt gelinkt aan een sterke democratisering. Om daar een gefundeerde antwoord op te kunnen geven, moeten we uiteraard concreter verduidelijken wat we onder 'democratisering' verstaan. Democratisering gaat immers om een wijziging in de reële machtsverhoudingen, een proces dat volgens de belangrijkste auteurs in de transitieliteratuur in ieder geval gefaseerd verloopt[4]. Op dat vlak biedt het onderzoek van de Duitse politieke wetenschapper Dankwart Rustow, zowat de stamvader van de '*transitology*', al een eerste indicatie dat democratisering niet meteen een einde hoeft te maken aan het belang van familiebanden[5]. Wat immers bijzonder interessant is aan Rustows theorie en ook een bron van inspiratie voor andere auteurs is gebleken, is precies zijn focus op de interactie binnen de elite tijdens het transitieproces. Belangrijk is dat hij daarmee benadrukt dat het toch nog steeds de heersende elite is die het hele democratiseringsproces in zekere zin domineert, en dus *niet* de nieuwe opkomende krachten. Dat betekent ook dat de heersende elite misschien uit zelfbehoud wel bereid is tot het delen van de macht, maar veel minder geneigd zal zijn om de eigen toegangspoorten tot de macht (zoals familiebanden) te gaan beperken… Vraag is dus in hoeverre de dynamiek van democratisering inderdaad een effect heeft gehad op het belang van familiebanden in de Belgische tussenoorlogse politiek.

4. Guillermo O'Donnel, Philippe Schmitter & Laurence Whitehead (red.), *Transitions from Authoritarian Rule : Prospects for Democracy*, Baltimore, 1986; Philippe Schmitter, "The International Context of Contemporary Democratization", in *Stanford Journal of International Affairs*, 1993, p. 1-34; Larry Diamond (red.), *Political culture and Democracy in Developing Countries*, Boulder, 1993. **5.** Dankwart Rustow, "Transitions to democracy. Toward a dynamic model", in *Comparative Politics*, 1970, p. 337-363.

II. Familiebanden en familiale netwerken

Dat familiebanden een belangrijke rol kunnen spelen in de rekrutering van elites is uiteraard geen nieuw inzicht. Studies over premoderne machtsstructuren focussen daar zelfs zeer sterk op. Opvallend is echter dat er in het historisch onderzoek van moderne naties minder aandacht is uitgegaan naar zowel het bestaan van dynastieke banden als de impact ervan op het politieke leven. Nochtans toonden sociologen meermaals aan dat dergelijke familiale netwerken van belang zijn en waren omdat ze zoals al aangehaald belangrijke en aantoonbare voordelen met zich meebrachten voor wie erover beschikte, vooral op het vlak van sociaal kapitaal[6]. Die vaststelling inspireerde verschillende sociologen en politicologen bovendien om het fenomeen te gaan bestuderen in een hedendaagse politieke context[7]. Volgens de Amerikaanse politicologen Alfred B. Clubok, Norman M. Wilensky en Forrest J. Berghorn nam het aandeel en bijgevolg het belang van familiebanden in de politiek wel af naarmate een zekere graad van politieke modernisering zich doorzette[8]. Verschillende andere onderzoekers toonden echter overtuigend aan dat ook in moderne, hedendaagse politieke regimes, familiebanden nog steeds een belangrijke rol spelen. In België richtte de Gentse politicoloog Kristof Steyvers zijn aandacht op het rekruteringsproces van burgemeesters, en stelde onder meer vast dat burgemeesters uit politiek actieve families een stuk jonger aan hun carrière begonnen en ook sneller succesvol waren dan hun collega's uit minder of niet politiek actieve families[9]. Eveneens het vermelden waard is de masterproef van de Leuvense politicologe Suzanne Vanhooymissen, waarin zij vaststelde dat nog steeds 43 % van de politici die in 2009 politiek actief waren op Vlaams of federaal niveau, voort kwam uit een politiek actieve familie[10]. Voor het overige bleef het op het vlak van onderzoek naar familiebanden en politieke dynastieën in België tot op heden opmerkelijk stil, zoals Daniël Coninckx in 2007 al opmerkte[11]. In Nederland was er

6. Zie onder meer : Adam Kuper, "Fraternity and endogamy. The House of Rothschild", in *Social Anthropology*, nr. 3, 2001, p. 273-287; Brian D. Feinstein, "The dynasty advantage : Family ties in congressional elections", in *Legislative Studies Quarterly*, nr. 4, 2010, p. 571-598; Ashikur Rahman, *Essays on political dynasties : evidence from empirical investigations*, onuitgegeven doctoraatsverhandeling, The London School of Economics and Political Science, 2013. **7.** Donn Kurtz, "The political family : a contemporary view", in *Sociological Perspectives*, vol. 32, 1989, p. 331-352; David Sven Reher, "Family Ties in Western Europe : Persistent Contrasts", in *Population and Development Review*, nr. 2, 1998, p. 203-234. **8.** Alfred Clubok, Norman Wilensky & Forrest Berghorn, "Family relationships, congressional recruitment and political modernization", in *The Journal of Politics*, nr. 4, 1969, p. 1035-1062. **9.** Kristof Steyvers, *Lokale en regionale politiek. Van burger tot burgervader : het politieke rekruteringsproces van de Belgische burgemeester*, Brugge, 2004; Hilde Van Liefferinge & Kristof Steyvers, "Family matters ? Degrees of family politicization in political recruitment and career start of mayors in Belgium", in *Acta Politica*, nr. 2, 2009, p.125-149. **10.** Suzanne Vanhooymissen, *Politieke dynastieën. Een onderzoek naar het fenomeen van familiebanden in de Vlaamse politiek*, onuitgegeven masterscriptie, KU Leuven, 2010. **11.** Daniël Coninckx, "Over de poppetjes en (minder) over de touwtjes : wetenschappelijk onderzoek van historici en politieke wetenschappers naar politieke elites in België (1946-2006)", in Guy Vanthemsche, Machteld De Metsenaere & Jean-Claude Burgelman (red.), *De tuin van Heden : dertig jaar wetenschappelijk onderzoek over de hedendaagse Belgische samenleving*, Brussel, 2007, p. 336-337.

sinds de roemruchte toespraak van NKV-voorzitter Jan Mertens in 1968 veel aandacht voor elites, in het bijzonder de banden tussen politieke en economische elites[12]. De stichting *Macht & Elite* die in de naslaap daarvan werd opgericht richtte zijn aandacht onder meer ook op familierelaties. In 1975 verscheen het standaardwerk *Graven naar de macht* van Hendrika Helmers, Robert Mokken, Roelof Plijter en Frans Stokman, vijf jaar later richtte Joost van Steenis zijn aandacht specifiek op familiebanden in 'de macht van het familiekapitaal', zij het wel sterk descriptief en – zoals heel wat van het vroege eliteonderzoek in Nederland – politiek geëngageerd[13]. Historisch onderzoek over familiale netwerken in de eerste helft van de twintigste eeuw blijkt echter schaarser, niet alleen in de lage landen maar ook internationaal. Zo zijn er voor de West-Europese landen nauwelijks cijfers gekend van de dynastieke achtergrond van parlements- en regeringsleden in deze periode. Nieuw onderzoek dringt zich hier dus beslist op.

Historisch onderzoek kan nochtans voortbouwen op de theoretische inzichten die sociologen en politicologen bij hun studies van het hedendaagse politieke leven verwierven. De belangrijkste impulsen kwamen vooral uit de Verenigde Staten, waar het fenomeen een sterke theoretische inbedding kreeg. Eén van de meest actieve en invloedrijke onderzoekers op dit vlak was de Amerikaanse – inmiddels emeritus – hoogleraar politieke wetenschappen Donn Kurtz[14]. Uit een van zijn publicaties bleek bijvoorbeeld dat ongeveer 40 % van de wereldwijd onderzochte populatie van regeringsleiders geboren was in een politiek actieve familie, en dat zelfs van zo'n 12 % aangetoond kon worden dat zij deel uitmaakten van een politieke dynastie. Kurtz definieerde een lid van een 'politiek actieve familie' als iemand waarvan minstens één familielid (hetzij via bloedband, hetzij aangetrouwd) voordien al een belangrijke politieke functie had bekleed. Indien dat het geval was voor minstens drie familieleden van minstens drie verschillende generaties, sprak hij van een 'politieke dynastie'[15]. Het onderscheid tussen beide is interessant, omdat in het geval van dynastieën haast gesproken kan worden van een geïnstitutionaliseerde elite.

12. In 1968 verklaarde Jan Mertens tijdens een roemruchte toespraak in Sneek dat de hele Nederlandse economie in handen was van ongeveer tweehonderd mensen. De opmerkingen van deze vakbondsman waren indertijd de aanleiding voor veel commotie, publiciteit en zelfs parlementaire vragen. Op universiteiten, maar ook daarbuiten, gingen groepen aan de slag om de stelling van Mertens te onderzoeken. **13.** Hendrika Helmers e.a., *Graven naar macht : op zoek naar de kern van de Nederlandse economie*, Amsterdam 1975; Joost van Steenis, *De macht van het familiekapitaal, Amsterdam, 1980*. Voor een meer uitgebreide bespreking van de Nederlandse, Franse en Duitse literatuur, zie : Niels Matheve, *Une république des camarades ? Elite en elitenetwerken rond de Belgische tussenoorlogse regeringen (1918-1940)*, onuitgegeven doctoraatsproefschrift, KU Leuven, 2015, p. 20-23. **14.** Donn Kurtz, "Political successions and dynasties in the modern world", in *International Journal of Contemporary Sociology*, nr. 1, 1997 p. 92-99; Id., "Testing a model of American elite generational continuity with cross national data", in *Social Thought & Research*, 1999, p. 215-227; Id., "First Families in Japan, Mexico and the United States 1946-2001", in *International Journal of Comparative Sociology*, 2001, p. 461-474. **15.** Id., "Political successions and dynasties…", p. 93-94.

Op basis van de bevindingen uit verschillende afzonderlijke analyses, ontwikkelde Donn Kurtz bovendien een model dat de verhoudingen tussen politici met (*heirs*) en zonder familiebanden (*newcomers*) zou kunnen voorspellen (Figuur 1). Volgens zijn model bedroeg de verhouding tussen beide steeds ongeveer 70 % nieuwkomers en 30 % erfgenamen, waarbij hij binnen elke categorie nog enkele subcategorieën onderscheidde. Zo deelde hij de categorie erfgenamen nog op in een groep zogenaamde doorgevers (*transmitters*) die niet alleen politiek actieve voorouders hadden, maar van wie ook de kinderen politiek actief zouden worden, en handhavers (*maintainers*) van wie de volgende generatie een politieke carrière links zou laten liggen. Binnen de categorie van nieuwkomers, onderscheidde hij drie groepen : stichters (*founders*) van wie volgende generaties in hun voetsporen zouden treden, tijdgenoten (*contemporaries*) die politiek actieve familieleden van eenzelfde generatie hadden en ten slotte onafhankelijken (*unconnected*) die geen enkele familieband deelden met politici uit een vorige, huidige of nakomende generatie.

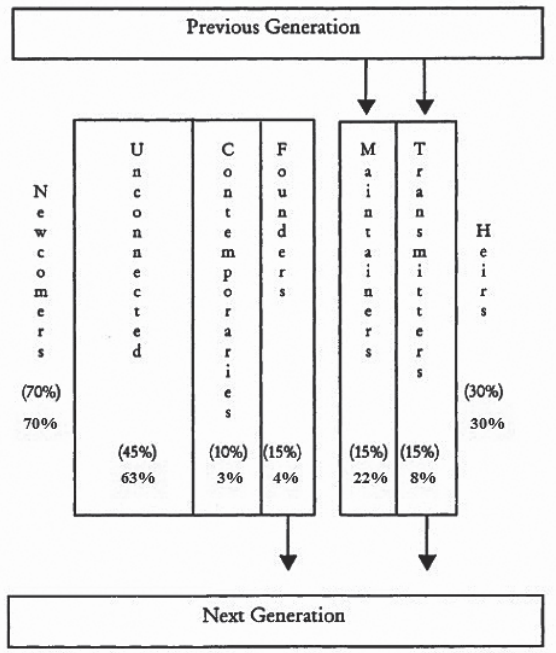

Figuur 1 : Model van Donn Kurtz voor familiebanden in de politiek

Model over de verhouding tussen politici met en zonder familiebanden in moderne politieke regimes (percentages tussen haakjes) en de resultaten voor Belgische ministers tijdens het interbellum (tweede set percentages)[16].

16. Id., "Testing a model of American elite generational continuity…", p. 217.

Wanneer we Donn Kurtz' model toepassen op de Belgische ministers uit het interbellum, valt meteen op dat het de verhouding tussen de categorie erfgenamen en nieuwkomers inderdaad perfect benaderd werd. Op een totaal van 96 tussenoorlogse ministers, waren er immers 29 (30,2 %) met aantoonbare familiebanden met politici uit vorige generaties en 67 (69,8 %) nieuwkomers waarbij dat niet het geval was. Alleen de verhouding tussen de subcategorieën week gevoelig af van Kurtz' model, al was dat ook in zijn eigen onderzoek meer dan eens het geval : het aantal onafhankelijken (63 % i.p.v. 45 %) en handhavers (22 % i.p.v. 15 %) lag gevoelig hoger, het aantal tijdgenoten (3 % i.p.v. 10 %), stichters (4 % i.p.v. 15 %) en doorgevers (8 % i.p.v. 15%) een stuk lager.

III. Het sociaal kapitaal van de erfgenamen : doorgevers en handhavers

Wanneer we verder kijken dan de naakte cijfers, stellen we bovendien vast dat zogenaamde *erfgenamen* in de regel inderdaad reële voordelen haalden uit hun familiale achtergrond. Dat was uiteraard het meest uitgesproken bij de acht *doorgevers*, de katholieke ministers Henry Carton de Wiart, Charles d'Aspremont Lynden en Romain Moyersoen, hun liberale collega's Albert Devèze, Maurice Lippens, Edouard Rolin Jaequemyns en Paul-Emile Janson en ten slotte Jansons neef, de socialist Paul-Henri Spaak. Zij waren stuk voor stuk telgen uit befaamde politieke dynastieën, met Devèze als enige uitzondering omdat hij niet via rechtstreekse afstamming maar via zijn huwelijken – Devèze huwde immers twee maal – met (meerdere) politieke dynastieën verbonden was[17]. Bij de andere zeven *doorgevers* was de politieke verankering door familiebanden zeer uitgesproken. Zij behoorden stuk voor stuk tot politieke dynastieën, prestigieuze families die vaak al verschillende generaties tot de invloedrijke politieke kringen behoorden. In het geval van Janson en Spaak was dat zoals al aangegeven dezelfde dynastie[18]. Janson en Spaak waren respectievelijk kleinzoon en achterkleinzoon van Jean Emile Janson (1810-1888), een jeugdvriend van een van de invloedrijkste negentiende eeuwse liberalen Charles Rogier[19]. Uit Jeans huwelijk kwam onder meer Paul Janson (1840-1913) voort, een vooraanstaand advocaat en politiek boegbeeld van de progressieve liberale Linkerzijde. Paul Jansons zus Emilie huwde op haar beurt met Louis Huysmans (1844-1915), die net als Paul liberaal volksvertegenwoordiger (1892-1894, 1900-1915), minister van staat (1912) en stafhouder (1891-1893) van de Brusselse balie werd. Zelf werd Paul Janson vader van Paul-Emile (1872-1944) en Marie (1873-1960) die beide in de politiek gingen : Paul-Emile werd in 1938 premier, Marie werd in 1921 de eerste vrouwelijke senator in het Belgische parlement. Uit haar huwelijk met Paul Spaak werd dan weer Paul-Henri Spaak (1899-1972) geboren, die op zijn beurt vader was van de eerste vrouwelijke

17. Devèzes moeder Azélie-Caroline Simar was de dochter van een onderluitenant, zijn vader Antoine klom op tot de graad van kolonel en zijn grootvader was zijn carrière geëindigd als kapitein in het Belgisch leger. Zie : Robert Wellens, *Inventaire des papiers d'Albert Devèze, ministre d'État*, Brussel, 1978, p. 4. **18.** Pierre Stephany, *Portraits de grandes familles*, Brussel, 2004, p. 76 e.v. **19.** In 1832 werd Rogier op 32-jarige leeftijd kabinetshoofd van de unionistische regering-Rogier I.

partijvoorzitster in België, Antoinette Spaak (°1928) van het naoorlogse FDF[20]. Weinig politieke dynastieën stonden zo lang in het centrum van de Belgische politiek als de Jansons.

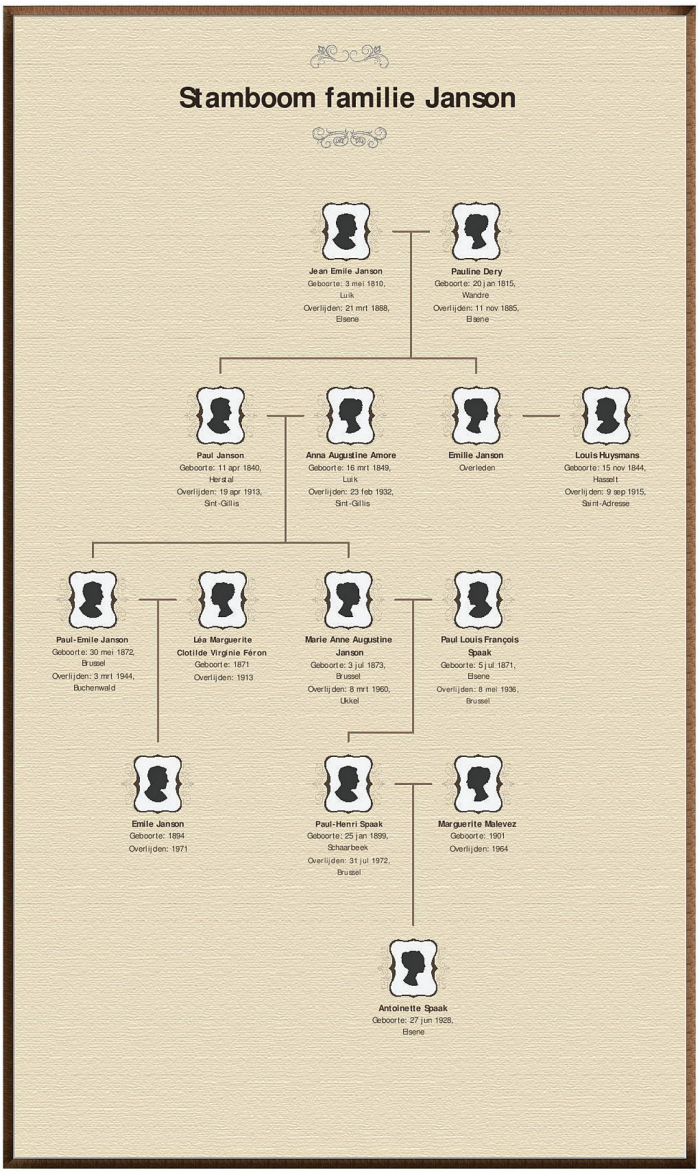

Figuur 2 : Fragment uit de stamboom van de familie Janson

20. Michel Dumoulin, *Spaak*, Brussel, 1999.

Paul-Emile Janson was niet de enige die uit een familie van voorname, politiek actieve advocaten voortkwam. Dat was zeker ook het geval voor de liberaal Edouard Rolin Jaequemyns (1863-1936). Als gevestigd jurist was Rolin onder meer voorzitter geweest van het *Institut de Droit International* en lid van het Permanent Hof van Arbitrage in Den Haag. In de periode 1925-1926 was hij als extraparlementair bovendien minister van Binnenlandse Zaken in de regering-Poullet. Hij stapte daarmee in de voetsporen van zijn vader Gustave Rolin Jaequemyns (1835-1902), eveneens een internationaal gerenommeerd jurist en net als zijn zoon een tijdlang minister van Binnenlandse Zaken (1878-1884). Het familiale netwerk van de Rolins beperkte zich niet tot vader en zoon[21]. Gustaves broer Albéric (1843-1937) was stafhouder geweest aan de Gentse balie, hoogleraar aan de Gentse rijksuniversiteit en voorzitter van het *Institut de Droit International*. Hun vader Hyppolite (1804-1883) was na zijn ministerschap in 1850 eveneens stafhouder geweest in Gent. Edouards neef Henri Rolin (1891-1973), zoon van Albéric, ging ook de politiek in, maar hij trad tot de socialistische partij toe. Hij werd na de Tweede Wereldoorlog kort minister van Justitie (1946) en nadien twee jaar lang Senaatsvoorzitter[22]. Diens zus Marguerite (1882-1968) was ten slotte gehuwd met Alfred Nerincx (1872-1943), katholiek senator en hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Leuven. Henri Rolin was bovendien zelf ook een politiek interessant huwelijk aangegaan met Thérèse Lambiotte (1898-1988), dochter van de liberale volksvertegenwoordiger en senator Auguste Lambiotte (1862-1920). Alleen al op basis van zijn familiebanden, beschikte Edouard Rolin dus over een erg uitgebreid politiek netwerk.

Hetzelfde gold voor Edouard Rolins Oost-Vlaamse liberale collega Maurice *August* Lippens (1875-1956), die in navolging van enkele roemrijke familieleden talloze topfuncties in de Belgische politiek bekleedde[23]. Zijn vader Hippolyte Lippens (1847-1906) werd liberaal volksvertegenwoordiger en nadien senator, en was in navolging van zijn vader een tijdlang burgemeester van Moerbeke-Waas (1895-1905). Tussen 1847 en 1967 zou in Moerbeke trouwens steeds een telg uit het geslacht Lippens als burgemeester worden verkozen. Hippolytes schoonvader en bijgevolg Maurices grootvader was Charles de Kerchove de Denterghem (1819-1882), liberaal burgemeester van Gent (1857- 1882) en lid van de gefortuneerde en politiek geëngageerde familie de Kerchove de Denterghem[24].

De familie Lippens behoorde dus ontegensprekelijk tot het kruim van de Oost-Vlaamse politiek. Dat was wellicht iets minder het geval voor de familie van de katholieke

21. Gustave Rolin was in 1858 gehuwd met Emilie Jaequemyns, de enige dochter van de gefortuneerde arts Edouard Jaequemyns. Vanaf 1869 voegde hij de achternaam van zijn vrouw toe aan zijn eigen patroniem, waardoor die tak van de familie voortaan als Rolin-Jaequemyns door het leven ging. Zie : Georges Van Hecke, "Gustave Rolin-Jaequemyns", in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 11, 1985, p. 662-666. **22.** Robert Devleeschouwer, *Henri Rolin 1891-1973, une voix singulière, une voix solitaire*, Brussel, 1994. **23.** Maurice Lippens werd in zijn carrière onder meer burgemeester van Moerbeke-Waas, gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen, gouverneur-generaal van Belgisch Congo, Senaatsvoorzitter en minister van Spoorwegen, Vervoer en Openbaar Onderwijs. **24.** Hippolyte Lippens zou zijn schoonvader trouwens opvolgen als burgemeester van Gent (1882-1895).

politicus Romain Moyersoen (1870-1967). Romains vader Jean-Baptist Moyersoen (1822-1883) genoot wellicht niet hetzelfde prestige als zijn net vernoemde liberale collega's, maar gold wel als een actief figuur in het culturele en politieke leven van zijn geboortestad Aalst. Sedert 1872 werd hij bovendien katholiek provincieraadslid in Oost-Vlaanderen en het was hij die Charles Woeste in Aalst introduceerde als kandidaat volksvertegenwoordiger, na diens mislukte poging in Brugge[25]. Op zijn beurt kon Ludovic Moyersoen (1904-1992), Romains zoon, dan weer profiteren van het netwerk dat zijn voorouders tijdens hun carrière hadden opgebouwd.

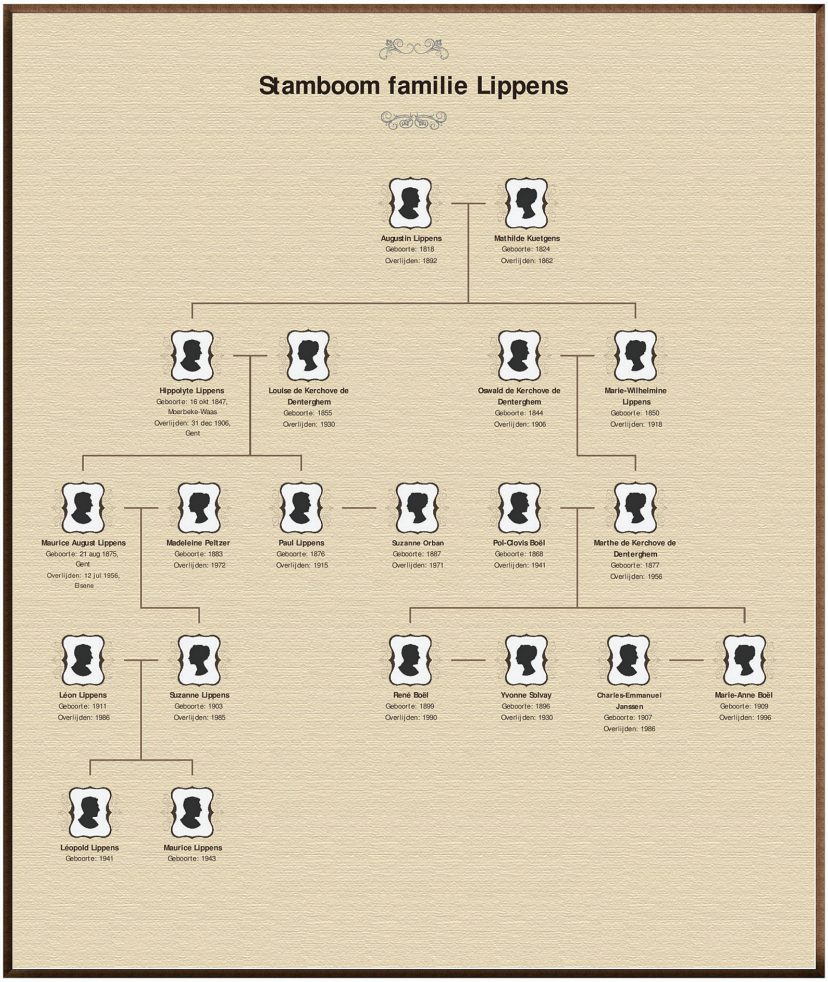

Figuur 3 : Fragment uit de stamboom van de familie Lippens

25. Dirk Podevijn, "Romain Moyersoen (1870-1967)", in *ODIS* [online].

Ten slotte konden ook de telgen uit de oude adellijke families Carton de Wiart en d'Aspremont Lynden op een interessant familiaal netwerk rekenen. De conservatieve katholiek Charles d'Aspremont Lynden (1888-1967) stamde uit een adellijke familie die terugging tot de zeventiende eeuw. De politieke carrière van Guillaume (1815-1889), een broer van Charles' grootvader en een tijdlang minister van Buitenlandse Zaken (1871-1878), maakte hij zelf nooit mee, maar het verankerde zijn familie wel stevig in de katholieke milieus waarvan zijn eigen huwelijk een nieuwe uiting werd[26]. Charles' echtgenote was namelijk Edith de Favereau, dochter van katholiek politicus, minister en Senaatsvoorzitter Paul de Favereau (1856-1922). Zijn broer Gobert werd grootmaarschalk van koning Boudewijn. Ook hun zoon Harold (1914-1967) zou trouwens nog minister worden in de regering-Eyskens IV (1960-1961). Eenzelfde verhaal bij de Carton de Wiarts, waarvan verschillende telgen voorname posities zouden bekleden in binnen- en buitenland. De katholieke politicus Henry Carton de Wiart (1869-1951) had vier broers : één overleed op erg jonge leeftijd, de drie anderen bouwen een briljante carrière uit. René groeide uit tot een vooraanstaand officier in het Britse leger, Maurice klom op tot vicaris-generaal van de aartsbisschop van Westminster en Edmond tot secretaris van Koning Leopold II, directeur van de *Société Générale* en Grootmaarschalk van het Burgerlijk Huis van Koning Boudewijn[27].

	Katholiek	Liberaal	Socialist
Doorgevers	3	4	1
Handhavers	13	8	1
Stichters	1	1	2
Tijdgenoten	1	/	1
Onafhankelijken	24	21	13

Tabel I : Categorie familiebanden van de tussenoorlogse ministers per partij

Mogen we louter op basis van het *bestaan* van de hiervoor geschetste familiale banden aannemen dat de betrokkene er politiek voordeel uit haalde ? Werden voornoemde figuren toppolitici louter omwille van hun dynastieke banden ? Het antwoord op deze vraag is negatief. Dat blijkt eenvoudigweg al uit het feit dat vele andere figuren uit deze families geen of slechts een politieke carrière op de achtergrond uitbouwden. Maar – en dit is cruciaal – voor diegenen die de interesse en het talent hadden voor de toppolitiek,

26. Jacques Willequet, "Aspremont-Lynden, (Guillaume, comte d')", in *Biographie Nationale*, dl. 30, Brussel, 1958, p. 103. **27.** Henry Carton de Wiart, *Souvenirs politiques 1878-1918*, Brussel, 1948; Jean-Michel Bruffaerts, *Dans la main du géant. Edmond Carton de Wiart au service de Léopold II*, Brussel, 1989; Henk de Smaele, *Henry Carton de Wiart : aristocraat en christen-democraat (1895-1905)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, 1992.

openden familiale netwerken al op vroege leeftijd de deur naar een wereld die voor vele andere geïnteresseerde leeftijdsgenoten eenvoudigweg gesloten bleef. De zonet vermelde Henry Carton de Wiart kon bijvoorbeeld door zijn gegoede ouders school gaan in het elitaire *Collège Saint-Michel* in Brussel, waar door het hoge schoolgeld (1.000 F, of zowat tweemaal het maandloon van een gewone arbeider) enkel kinderen van vooraanstaande komaf terecht kwamen. Daar wist hij al vriendschapsbanden op te bouwen met onder meer de latere ministers Jules Renkin, Léon de Lantsheere, Fernand de Wouters d'Oplinter en Pierre de Liedekerke, hofmaarschalk Philippe de Lannoy en senator Albert d'Huart. Enkele jaren later kon Carton de Wiart mede dankzij de goede contacten van zijn vader (die net als Henry advocaat was) op het einde van zijn juridische studies stage lopen bij Edmond Picard, een van de meest vooraanstaande juristen van zijn tijd en aanvankelijk libeaal, later socialist. Die stage opende op haar beurt dan weer de deur naar tal van nieuwe relaties zoals met de invloedrijke bankier Félicien Cattier. Wanneer Carton eenmaal als politicus actief was als een van de leidende figuren binnen de christendemocratische beweging, had hij via zijn broer Edmond Carton de Wiart ook het oor van Kamervoorzitter en politiek zwaargewicht August Beernaert en zelfs koning Leopold II, waar Edmond secretaris was. Dat de christendemocraten er – in tegenstelling tot de flaminganten binnen de katholieke partij – begin twintigste eeuw in slaagden om door te dringen tot de regering, was precies te wijten aan hun betere organisatie én contacten met *key decision makers*[28].

Het voorbeeld van Henry Carton de Wiart was trouwens typerend voor de manier waarop familierelaties in verschillende levensfases effectief kansen en contacten genereerden voor (toekomstige) toppolitici. Op jonge leeftijd speelde vooral de *socio-economische achtergrond* een rol, doordat kinderen uit vooraanstaande milieus naar exclusieve scholen werden gestuurd waar ze al op jonge leeftijd vriendschappen sloten met de toonaangevende figuren van enkele decennia later. De impact daarvan op het latere politieke leven mag niet worden onderschat. Doordat verschillende generatiegenoten uit deze scholen belangrijke maatschappelijke topposities gingen bekleden, behoorden deze figuren *ipso facto* al tot een netwerk van de topelite. Vanzelfsprekend waren niet alle persoonlijke relaties even hartelijk, laat staan dat er altijd sprake was van vriendschap, maar louter en alleen het feit dat men elkaar al kende was op zich al een voordeel. In een politieke constellatie waar de concrete samenstelling van regeringen nu eenmaal sterk beïnvloed werd door persoonlijke sympa- en antipathieën, was het belangrijk om de juiste mensen te kennen. Figuren die via andere wegen (bijvoorbeeld via een vakbond) in het politieke leven waren beland, moesten immers opboksen tegen vriendschapsbanden of minstens relaties van wederzijds respect die al decennia teruggingen in de tijd. Zelfs wanneer men bijvoorbeeld een regering moest samenstellen met partijen en mannen met

28. Harry Van Velthoven, *Scheurmakers & carrièristen. De opstand van christendemocraten en katholieke flaminganten 1890-1914*, Antwerpen, 2014.

heel andere maatschappijopvattingen, was het altijd makkelijker werken met '*the devil you know*'. Dat dus zelfs bij de socialisten en christendemocraten precies die figuren met een meer elitaire achtergrond de meest succesvolle politieke carrières uitbouwden, kan op die manier nauwelijks nog een verrassing worden genoemd.

Naarmate toekomstige toppolitici ouder werden, werd de socio-economische achtergrond van hun familie minder belangrijk. De persoonlijke netwerken van en met hun familieleden werden dat echter des te meer. Dat was ook bij de zogenaamde handhavers onder de ministers vaak het geval, al was dat bij de ene al wat meer uitgesproken dan de andere[29]. De Antwerpse liberaal Edouard Pécher was bijvoorbeeld de zoon van Charles Edouard Pécher (1852-1931) en Leonia Grisar, allebei afkomstig uit de hoge Antwerpse liberale burgerij. De familie Pécher was een van de belangrijkste liberale geslachten uit de Scheldestad. Charles Pécher (1797-1873) gold als de oprichter van de lokale afdeling van de liberale partij en zijn zoon Edouard (1825-1892) had er in 1872 voor gezorgd dat de Verenigde Liberalen de verkiezingen wonnen en het stadsbestuur in handen kregen. Diens zoon Charles was de vader van Edouard. Edouards broer Jules Pécher (1900-1965) speelde ook een rol in de Antwerpse sociale politiek. Hij maakte decennialang deel uit van het partijbureau van de liberale partij en later de PVV[30]. Alleen al door zijn familienaam erfde Pécher dus het politieke prestige van zijn familieleden, wat hem een centrale plaats bezorgde in het Antwerpse politieke leven. Niet alle 'erfgenamen' kregen uiteraard zo'n invloedrijke politieke erfenis. Péchers liberale collega Victor Maistriau (1870-1961) was 'slechts' de zoon van een burgemeester in een klein Henegouws dorp nabij La Louvière. Zijn vader had bovendien verder geen politiek relevante familiebanden in Brussel. Politiek actieve familieleden garandeerden dus niet per definitie een uitgebreid en invloedrijk politiek netwerk.

Toch leunden de meeste tussenoorlogse erfgenamen eerder aan bij het profiel van Edouard Pécher dan van Victor Maistriau en profiteerden zij wel degelijk van het politiek en sociaal kapitaal van hun familieleden. Dat sociaal kapitaal omvatte uiteraard veel meer dan louter de politiek actieve familieleden zelf. Zo was ook de liberale toppolitiicus Paul Hymans 'slechts' de zoon van een Brussels liberaal gemeenteraadslid, maar daardoor kwam wel het kruim van de Brusselse liberale partij thuis geregeld over de vloer. Precies door deze contacten met enkele vooraanstaande figuren, maakte ook Hymans van kindsbeen af deel uit van de Brusselse *high society*.

Terwijl intussen duidelijk zou moeten zijn dat zowat alle *erfgenamen* politiek voordeel puurden uit hun afkomst, valt vooral een ander aspect op : het manifeste onevenwicht van erfgenamen tussen de partijen onderling.

29. Er waren 22 handhavers : Henri Baels, Charles de Broqueville, Pierre de Liedekerke, August De Schryver, Pierre De Smet, Fernand de Wouters d'Oplinter, Charles du Bus de Warnaffe, Max Léo Gérard, Albert Hellebaut, Julius Hoste, Maurice Houtart, Paul Hymans, Victor Maistriau, Xavier Neujean, Pierre Nolf, Edouard Pécher, Prosper Poullet, Edmond Rubbens, Albéric Ruzette, Georges Theunis, Aloïs van de Vyvere en Emile Vandervelde. **30.** Bart D'hondt, "Jules Pécher (1900-1965)", in *ODIS* [online].

Terwijl ongeveer een derde van zowel de ministers van katholieke als liberale signatuur als erfgenamen konden worden geïdentificeerd, waren er aan socialistische zijde slechts twee : Paul-Henri Spaak en Emile Vandervelde, niet toevallig twee figuren uit liberale families. Spaak werd reeds vermeld, en Vandervelde was de zoon van Joseph Vandervelde, liberaal gemeenteraadslid en vrederechter in Elsene. Emiles vader stond niet alleen bekend om zijn naar verluid uitstekende wijnkelder, maar vooral om zijn uitgebreide contacten in de Brusselse progressieve milieus. Zijn huis werd een verzamelplaats voor 'politieke dissidenten', waardoor figuren als de progressieve liberalen Paul Janson en Emile Féron er meer dan eens over de vloer kwamen. Hoewel Vandervelde zelf zijn politiek ideeën toeschreef aan zijn contacten aan de universiteit, heeft deze vroege kennismaking met progressieve linkse figuren ongetwijfeld zijn wereldbeeld en later politiek engagement mee vorm gegeven[31].

De vaststelling dat familiebanden aan socialistische zijde veel minder voorkwamen, is gezien haar ideologie en – in vergelijking met de katholieken en liberalen – recente ontstaan uiteraard weinig verrassend, maar desalniettemin belangrijk. Het ontbreken van familiebanden met de gevestigde politieke elite bemoeilijkte immers mee haar duurzame integratie in de beleidsorganen. Het is niet toevallig dat de twee enige socialistische ministers die wel met het establishment verbonden waren via familiebanden, ook de meeste ministerportefeuilles van hun partij op hun naam hadden...[32].

IV. De nieuwkomers in de politiek : stichters, tijdgenoten en onafhankelijken

Hoewel uit de politieke carrière van voornoemde erfgenamen duidelijk bleek dat verschillende politici belangrijke voordelen haalden uit hun sociale achtergrond, lijken de globale cijfers het belang van familiebanden toch te relativeren. 'Slechts' drie op tien ministers hadden in hun eigen of aangetrouwde familie iemand uit een vorige generatie met een verkozen politieke functie. Dat wil zeggen dat de andere 7 op tien dat niét hadden, waardoor familiebanden – anders dan in de vooroorlogse periode – na 1918 toch niet meteen een meer doorslaggevend element lijken te zijn geweest in de Belgische toppolitiek. Onder de 70 % nieuwkomers bevonden zich immers een aantal van de meest invloedrijke figuren uit de tussenoorlogse periode, die luisterden naar namen als Emile Francqui (extraparlementair), Henri Jaspar (katholiek), Léon Delacroix (katholiek), Louis Franck (liberaal), Jules Renkin (katholiek), Hendrik De Man (socialist) en Paul Van Zeeland (katholiek). We moeten ons er echter voor hoeden om het belang van familiebanden al te eng te interpreteren. Ook bij de nieuwkomers waren er heel wat politici waar hun familiale en sociale omgeving cruciaal was gebleken in

31. Emile Vandervelde, *Souvenirs d'un militant socialiste*, Paris, 1939, p. 12. **32.** Beide werden minister in 7 verschillende tussenoorlogse regeringen, veruit het meest van alle socialisten.

de opbouw van hun carrière. De familieleden van deze groep van politici hadden dan wel geen politieke mandaten bekleed, zij kwamen vaak wel minstens onrechtstreeks in contact met de leidende kringen van het land via onder meer de balies, de academische en financieel-economische wereld. Als we deze veel bredere benadering dan louter het bekleden van politieke mandaten hanteren als maatstaf voor het belang van sociaal kapitaal in de politiek, dan wijzigt dat het beeld toch aanzienlijk. Van meer dan de helft van alle tussenoorlogse ministers kon immers onomstotelijk worden vastgesteld dat het sociaal kapitaal van hun familieleden hen ook op politiek vlak heeft geholpen[33]. Bij de anderen was dat overigens niet noodzakelijk *niet* het geval, maar ontbrak het vaak aan concrete data of waren er slechts aanwijzingen of vermoedens.

Ook die cijfers lijken misschien op het eerste zicht niet meteen doorslaggevend, maar het belang ervan wordt groter als we ze in meer detail gaan bekijken. Als we kijken naar de twintig langst zetelende ministers uit de tussenoorlogse periode, zijn er slechts vijf die geen direct aantoonbaar voordeel haalden uit hun familiale achtergrond. Vier van hen zijn *'usual suspects'* : Edouard Anseele, Joseph Wauters, Philippe Van Isacker en Hendrik Heyman, niet toevallig respectievelijk twee socialisten en twee christendemocraten. Die tendens zet zich grotendeels door als we enkel kijken naar die ministers die minstens een jaar deel hebben uitgemaakt van een regering. Er waren dus zeker ministers – in het bijzonder bij de 'democratische' fracties, de socialisten en christendemocraten – van wie de familiale achtergrond van weinig belang was, maar zij zaten doorgaans niet lang in de regering en zelfs als ze dat wel deden, speelden ze haast nooit de eerste viool. Als we ons enkel focussen op de toonaangevende figuren uit de tussenoorlogse politiek, op de regeringsleiders, de ministers van Financiën, Binnenlandse en Buitenlandse Zaken of Justitie, dan lijkt het belang van familierelaties wel degelijk nog steeds zeer groot te zijn geweest.

33. Concreet gaat het om 47 (of 49 %) van alle tussenoorlogse ministers.

Naam	Strekking	# dagen minister	Familiale achtergrond
Henri Jaspar	Conservatief Katholiek	4542	Beperkt (financieel)
Paul Hymans	Liberaal	4229	Politieke familie
Charles de Broqueville	Conservatief Katholiek	2967	Politieke & schoonfamilie
Paul-Emile Janson	Liberaal	2747	Politieke & schoonfamilie
Emile Vandervelde	Socialistische Partij	2633	Politieke familie
Albert Devèze	Liberaal	2530	Politieke schoonfamilie
Albéric Ruzette	Conservatief Katholiek	2401	Politieke & schoonfamilie
Pierre Forthomme	Liberaal	2138	Diplomatieke familie
Maurice Houtart	Conservatief Katholiek	2105	Industriële/politieke familie
Edouard Anseele	Socialistische Partij	1958	Eenvoudige achtergrond
Joseph Wauters	Socialistische Partij	1958	Eenvoudige achtergrond
Louis Franck	Liberaal	1937	Handelsfamilie, politieke connecties
Maurice Lippens	Liberaal	1892	Politieke familie
Philippe Van Isacker	Christendemocraat	1879	Eenvoudige achtergrond
Henri Heyman	Christendemocraat	1852	Eenvoudige achtergrond
Hendrik Baels	Conservatief Katholiek	1844	Politieke schoonfamilie
Georges Theunis	Extra Parlementair	1819	Militaire familie (top)
Aloys Van de Vyvere	Gematigd katholiek	1754	Politieke familie
Paul-Henri Spaak	Socialistische Partij	1700	Politieke familie
Fulgence Masson	Liberaal	1686	Politieke familie

Er waren echter wel degelijk uitzonderingen, en niet noodzakelijk de minsten. De vijfde toptwintig politicus die we nog niet vernoemden, was niemand minder dan de katholiek Henri Jaspar, de langst zetelende premier (1926-1931) en minister (4542 dagen of ongeveer 12,5 jaar) van de hele tussenoorlogse periode. Het enige aanwijsbare (achteraf bekeken, wel cruciale) voordeel dat Jaspar haalde uit zijn familiale achtergrond, was dat zijn vader als aannemer van Openbare Werken voldoende welstellend was om zijn zoon

naar een eliteschool te sturen, het Brusselse Atheneum, en nadien naar de *Université Libre de Bruxelles*. Jaspar bereikte de top van het politieke firmament door een combinatie van elitaire netwerken in het onderwijs (zowel secundair als universitair), in de juridische wereld (balie van Brussel) en specifieke opportuniteiten (Eerste Wereldoorlog, het Nationaal Hulp- en Voedingscomité en een nauwe samenwerking met Emile Francqui)[34]. Familierelaties waren dus zeker niet *alles*-bepalend – dat waren ze trouwens ook niet voor diegene die er wel over beschikten – maar ze waren wel de snelste en makkelijkste weg om door te dringen tot de elitaire milieus van die tijd[35].

Waarover hebben we het dan concreet als we bij familierelaties wijzen op meer dan louter politiek actieve voorouders ? Verschillende ministers kwamen bijvoorbeeld uit gevestigde magistraten- of advocatenfamilies die doorgaans in zeer nauw contact stonden met de politieke elites van hun tijd. Het voordeel van deze relaties schuilde niet zozeer in de posities die hun voorouders bekleedden *stricto sensu*, maar vooral in de mensen die ze daardoor leerden kennen. Van een strikt onderscheid tussen de verschillende maatschappelijke domeinen was in de tussenoorlogse periode immers geen sprake, integendeel : de elites van de balies, de academische, financieel-economische en politieke wereld waren nauw met elkaar gelieerd. Familieleden die actief waren aan de top van een van deze domeinen, leverden doorgaans dus een veel breder sociaal kapitaal op dan louter de tak waarin zij actief waren[36]. Zo was de vader van de katholieke topambtenaar en tweevoudig minister van Koloniën Paul Charles (1885-1954) een raadsheer aan het Hof van Cassatie die goede contacten onderhield met enkele katholieke politici. Zelf zou Paul Charles trouwens ook via de juridische wereld in de politiek belanden[37]. Ook de vader van zijn katholieke collega Alphonse Harmignie (1851-1931) was een bankier en vooraanstaand advocaat, met name aan de balie van Bergen, waar ook zijn zoon carrière zou maken. De katholieken Raoul Richard (1885-1962), Paul Tschoffen (1878-1961) en Joseph Pholien (1884-1968) kwamen dan weer uit magistratenfamilies. Pholien profiteerde overigens niet enkel van het netwerk van zijn vader Camille-François (1852-1917), magistraat bij het Hof van Cassatie[38]. Zijn zus Clothilde huwde met Gustave Van der Linden, lagere school vriend van Joseph en toekomstig intendant van de Civiele Lijst van de Koning, en op zijn beurt de zoon van de Vlaamse katholieke volksvertegenwoordiger Julien Van der Linden (1848-1911). Zelf zorgde Joseph Pholien er in 1938 als minister van Justitie dan weer voor dat zijn broer Camille procureur generaal werd bij het Brusselse Hof van Beroep, wat uiteraard voor het nodige protest zorgde in

34. Niels Matheve, "Henri Jaspar", in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 21, Brussel, 2016. **35.** Voor een uitvoerige analyse van de verschillende 'toegangspoorten' tot de invloedrijkste tussenoorlogse politieke posities, zie Niels Matheve, *Une République des Camarades...*, KU Leuven, 2015. **36.** *Ibidem*. **37.** In 1911 werd Paul Charles substituut in Bergen, in 1920 substituut van procureur-generaal Servais bij het Hof van beroep in Brussel en in 1925 volgde hij Victor Denyn op als juridisch adviseur op het ministerie van Koloniën. Het was daar dat hij zijn blitzcarrière maakte. Zie : Maurice Van den Abeele, "Charles (Paul-Marie-Joseph)", in *Biographie Belge d'Outre-Mer*, vol. VI, 1968, p. 208-209. **38.** Françoise Carton de Tournai & Gustaaf Janssens, *Joseph Pholien : un homme d'État pour une Belgique en crises*, Brussel, 2003.

de pers en politiek[39]. Pholien was nochtans niet het enige noch het laatste voorbeeld van dergelijke praktijken.

Het concrete carrièrepad en de manier waarop elk van deze politici voordeel haalde uit zijn familiale relaties verschilde uiteraard van geval tot geval, maar de rode draad doorheen hun politieke carrière was doorgaans gelijkaardig. Alphonse Harmignie bouwde bijvoorbeeld verder op het (sociaal) kapitaal van zijn vader om zich te vestigen als Bergens boegbeeld van de katholieke partij. Op het moment dat de Eerste Wereldoorlog uitbrak en het Nationaal Hulp- en Voedingscomité lokale steunpunten uitbouwde in de provincies, was Harmignie op basis van zijn regionaal netwerk en prestige een voor de hand liggende keuze voor het bestuur in Henegouwen. Door dat engagement tijdens de oorlog, kwam hij dan weer in beeld bij de naoorlogse regeringsvorming. Harmignie werd dus zeker geen minister omdat hij familiebanden had met personen die betrokken waren bij de regeringsvorming. Zijn dynastieke achtergrond had hem echter wel in een positie gebracht die hem 'politiek waardevol' maakte en die hem toeliet om – op voorwaarde van het juiste talent, engagement en enkele cruciale 'randomstandigheden' (zoals electorale verhoudingen, portefeuilleverdelingen, oorlogen…) – door te dringen tot de top van het politieke firmament.

Die 'dynastieke basis' was trouwens niet alleen terug te vinden in politieke of juridische milieus. Anderen kwamen via de academische wereld in contact met allerlei eersterangsfiguren. Maurice Vauthiers (1860-1931) schoonvader Charles Beckers was een magistraat bij het Hof van Cassatie, maar zijn vader Alfred (1835-1916) was professor handelsrecht aan de *Université Libre de Bruxelles*. Zijn eigen zoon Marcel (1890-1981), eveneens professor aan de ULB, werd eind jaren dertig kabinetschef van zijn liberale partijgenoten Octave Dierckx en Albert Devèze op het ministerie van Binnenlandse Zaken[40]. De liberaal Victor de Laveleye (1894-1945) en de katholieken Paul Heymans (1895-1960) en Albert Carnoy (1878-1961) hadden een gelijkaardig profiel. Eerstgenoemde was de achterneef van de invloedrijke Luikse hoogleraar recht en economie Emile de Laveleye[41]. Heymans kwam dan weer uit een familie van beroemde farmacologen : zijn vader Jean-François werd rector van de Gentse universiteit (1923-1924), zijn broer Corneel won in 1938 de Nobelprijs voor de Geneeskunde[42]. Carnoy ten slotte werd zelf hoogleraar filologie aan de Leuvense katholieke universiteit, in navolging van zijn vader Joseph (wiskunde) en zijn oudste broer Jean Baptiste (biologie)[43]. Dergelijke academische relaties waren belangrijk omdat heel wat toppolitici zich gedurende heel hun carrière lieten

39. Eva Schandevyl, "Walter Ganshof van der Meersch, een topmagistraat in zijn professionele en maatschappelijke context. Kijk op het Belgische gerecht in de twintigste eeuw", in *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, nr. 24, 2011, p. 121. **40.** Marie-Thérèse Bourquin, "Vauthier, Marcel", in *Nouvelle Biographie Nationale*, deel I, Brussel, 1988, p. 360-362. **41.** "Archief Victor de Laveleye. 1915-1945", in *ODIS* [online]. **42.** Theo Luykx, "In Memoriam Prof. Em. Ir. Paul Heymans (1896-1960)", in *De Brug*, nr. 2, 1961, p. 141-143. **43.** Armand Louis, "Jean Baptiste Carnoy", in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel I, Brussel, 1964, p. 303-305.

inspireren en soms zelfs bijstaan door hun vroegere docenten. Net als de juridische, was ook de academische wereld een microkosmos waarin iedereen elkaar kende. Professoren als de Laveleye beïnvloedden immers hele generaties studenten (en dus ook politici), waardoor introducties via die weg vaak interessante deuren openden.

Zelfs wanneer er van contacten via het sociaal netwerk van familieleden niet echt sprake was, kon *louter* de sociaal-economische achtergrond van een familie al een belangrijk politiek voordeel opleveren. Dat was dan zowel op basis van de financiële slagkracht als het sociale prestige van de familie. Eugène Soudans (1880-1960) familie behoorde tot de liberale bourgeoisie in Ronse, de stad waar hij zijn politieke carrière zou beginnen. Het Antwerpse liberale boegbeeld Louis Franck (1868-1937) was als zoon van een erg bemiddelde handelaar en voornaam kunstliefhebber van kindsbeen af goed thuis in de lokale elite, net als Jules Duesberg (1881-1947) die als zoon van een nijverheidsfamilie uit Verviers erg vertrouwd was met de zakenmilieus van zijn vader[44]. Die contacten hadden onder meer geleid tot een partnerschap en uiteindelijk zelfs een huwelijk met de familie Pirenne. Lucien Pirenne, de grootvader van de latere secretaris van Leopold III Jacques Pirenne (1891-1972), stapte immers in het huwelijksbootje met Marie Virginie Duesberg. "*Their marriage was a typical bourgeois alliance : Pirenne's grandfather had established a wool mill in around 1840, and entered into a partnership with Jules Duesberg to reinforce his business*"[45]. Een opmerkelijk detail was trouwens dat uit beide gezinnen een invloedrijk academicus zou voortkomen : historicus Henri Pirenne (1862-1935), zoon van Lucien, werd immers rector van de Rijksuniversiteit Gent (1918-1921), Jules Duesberg enkele jaren later van haar tegenhanger in Luik (1927-1939) tot hij minister van Openbaar Onderwijs werd in de regeringen Pierlot II, III en IV (1939-1940).

Naast deze aanzienlijke groep *onafhankelijken*, waarvan we net aantoonden dat een deel eveneens over politiek relevante familiebanden beschikte, waren er nog twee politici die we volgens het model van Donn Kurtz als *tijdgenoten* kunnen catalogeren en vier die we als *stichters* mogen beschouwen. De zogenaamde 'tijdgenoten' waren Paul Berryer (1868-1936) en Arthur Wauters (1880-1960), respectievelijk een katholiek senator en een socialistisch senator/volksvertegenwoordiger. Senator Berryer was via zijn vrouw onder meer verwant met de katholieke volksvertegenwoordiger Jules Dallemagne (1840-1922), die tijdens Berryers eerste mandaat als minister van Binnenlandse Zaken (1910-1918) nog in de Kamer zetelde (1900-1919). Arthur Wauters was dan weer de jongere broer van socialistisch minister Joseph Wauters (1875-1929). Arthur begon zijn carrière trouwens als kabinetschef van zijn broer op het ministerie van Nijverheid, Arbeid en Bevoorrading (1918-1921). Pas na het vroegtijdig overlijden van Joseph ten gevolge van een slepende ziekte, stapte hij zelf in de actieve politiek en werd hij in de tweede helft

44. Lieven Saerens, *Vreemdelingen in een wereldstad : een geschiedenis van Antwerpen en zijn joodse bevolking, 1880-1944*, Tielt, 2000, p. 80. **45.** Sarah Keymeulen & Jo Tollebeek, *Henri Pirenne, Historian : A Life in Pictures*, Leuven, 2011, p. 13.

van de jaren dertig nog enkele keren minister. Dat hij daarbij kon profiteren van de carrière van zijn broer spreekt voor zich. Doordat de twee zowat hun hele loopbaan nauw hadden samengewerkt, had Arthur haast letterlijk het politiek netwerk van zijn broer kunnen 'overerven'.

V. Een weloverwogen huwelijks-politiek : endogamie in de Belgische politiek

Afstammen van sociaal vooraanstaande en politiek actieve voorouders was ontegensprekelijk een groot voordeel voor wie een politieke carrière ambieerde, maar het was niet de enige manier om familiebanden te valoriseren. Ook een goed gekozen huwelijkspartner kon iemands loopbaan een beslissende nieuwe wending geven. In de Belgische politieke geschiedenis komen vrouwen tot het einde van de twintigste eeuw vaak nauwelijks aan bod, maar voor verscheidene tussenoorlogse ministers waren hun echtgenotes ontegensprekelijk cruciaal in de ontwikkeling van hun politieke carrière. Niet minder dan 24 op 96 of een kwart van alle tussenoorlogse ministers haalden op een directe of meer indirecte manier politiek voordeel uit de familiale achtergrond van hun partner[46]. Bij de twintig langst zetelende ministers kon dat zelfs bij de helft onomstotelijk worden aangetoond. Los van de morele steun en politieke adviezen die deze vrouwen aan hun echtgenoten verleenden of de informele salons en sociale, culturele en politieke initiatieven die ze ondersteunden, waren zij wat oneerbiedig gesteld dus ook in één op vier gevallen interessante netwerkcontacten[47]. Van een aantal figuren kunnen we ons zelfs de vraag stellen of er zonder hun huwelijk van een eersterangs politieke carrière sprake zou zijn geweest. De pas vermelde katholieke minister van Binnenlandse Zaken Paul Berryer stamde bijvoorbeeld niet af van een gevestigde politieke familie, maar in 1895 trad hij wel in het huwelijk met Marie Dallemagne (1873-1957) uit de gelijknamige Luikse bankiersfamilie[48]. Voor Berryer was dit politiek gezien een erg interessant huwelijk, want de familie Dallemagne was via talloze huwelijken verbonden met het kruim van de Luikse elite. Maries oom Jules (1840-1922), zelf een katholiek volksvertegenwoordiger, was bijvoorbeeld gehuwd met Sidoni Fabri (bankiersfamilie), haar neven Albéric en Léon met respectievelijk Ghislaine Orban (industriëlen) en Françoise Nagelmackers (bankiers-

46. Diegene waarvan we konden aantonen dat zij politiek voordeel haalden uit hun huwelijk waren Hendrik Baels, Paul Berryer, Désiré Bouchery, Henry Carton de Wiart, Charles d'Aspremont Lynden, Charles de Broqueville, Pierre de Liederke de Pailhe, Albert Devèze, Charles de Bus de Warnaffe, Camille Gutt, Paul Heymans, Julius Hoste jr., Paul Hymans, Paul-Emile Janson, Marcel-Henri Jaspar, Maurice Lippens, Romain Moyersoen, Joseph Pholien, Albéric Ruzette, Gustave Sap, Paul-Henri Spaak, Georges Theunis, Aloys van de Vyvere en Maurice Vauthier. **47.** Een aantal politici gaven in de loop van hun carrière aan dat hun echtgenote meer was dan louter hun partner. Zo weten we van zowel Julienne Aelbrecht als Geneviève de Halleux dat zij optraden als het eerste klankbord van respectievelijk Léon Delacroix en Charles du Bus de Warnaffe, terwijl ook Paul Hymans in zijn memoires sprak over de onmisbare steun van zijn vrouw, bankiersdochter Thérèse Goldschmidt (1873-1963). **48.** Paul Gerin, "Berryer (Paul)", in *Biographie Nationale de Belgique*, deel 35, Brussel, 1970, p. 17-26.

Paul Berryer (1868-1936). (© Archief Familie Dallemagne)

Albert Devèze (1881-1959), geboren in een familie van militairen en zelf verschillende keren minister van Landsverdediging. (© KIK-IRPA, Brussel)

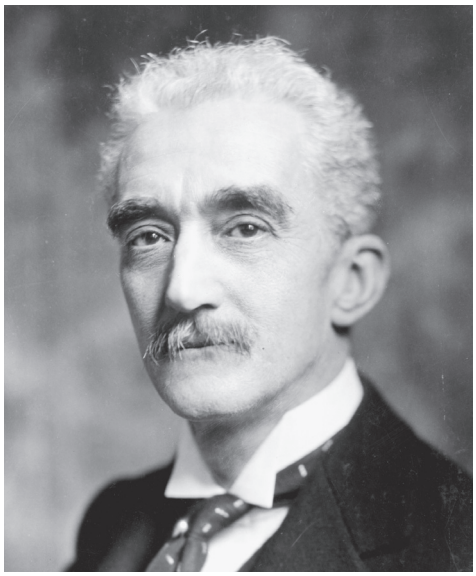

Paul Hymans (1865-1941). (© Library of Congres)

familie) en haar nicht Marguerite met Jean Pirmez, een telg uit de gelijknamige politieke dynastie van Luikse katholieke politici. Interessante contacten voor een politicus aan het begin van zijn carrière.

Een ander voorbeeld was de katholieke senator Hendrik Baels (1878-1951), de oudste zoon uit een Oostendse familie die zich van eenvoudige vissers hadden weten op te werken tot succesvolle reders. Door zijn huwelijk met de wel erg toepasselijk genaamde Anna-Maria De Visscher (1882-1950), dochter uit een zeer welstellende notarisfamilie, raakte hij ook in de gevestigde, veelal Franstalige elite snel geïntegreerd. Het versterkte bovendien zijn lokale West-Vlaamse machtsbasis. Zijn schoonvader Adolf De Visscher (1854-1920) was immers net als diens schoonvader Jozef-August Opsomer voor hem en Adolfs zoon Robert De Visscher na hem de katholieke burgemeester van het West-Vlaamse Dentergem[49].

Ook de liberaal Albert Devèze, zoals hiervoor al kort vermeld zelf afkomstig uit een familie van militairen, had zijn politiek netwerk vooral via zijn partners gevoelig weten uit te breiden. Zijn eerste echtgenote was Germaine Ozeray, dochter van de Aarlense politicus Camille Ozeray (1855-1938) die tussen 1894 en 1932 verschillende malen zetelde als volksvertegenwoordiger voor de liberale partij. Uit dit huwelijk werd in 1905 Michel Devèze (1905-1977) geboren, die een korte politieke carrière beleefde in de schaduw van zijn vader als volksvertegenwoordiger voor Thuin (1936-1946)[50]. Kort na de Eerste Wereldoorlog gingen Michels ouders echter uit elkaar, waarna zijn vader opnieuw een politiek interessant huwelijk aanging[51]. De gelukkige was ditmaal Suzanne Buisset, dochter van de liberale wallingant Emile Buisset (1866-1925), voormalig stafhouder, volksvertegenwoordiger (1904-1925) en burgemeester (1921-1925) van Charleroi. Net als Devèze, had ook Charles de Broqueville veel te danken aan het politieke netwerk van zijn schoonfamilie. De Broqueville was zelf een telg uit een uit Frankrijk geëmigreerd oud adellijk geslacht en was eigenaar van een groot privédomein met kasteel in Postel, maar zijn politieke contacten waren aanvankelijk beperkt. In Brussel leerde hij echter zijn toekomstige echtgenote Berthe d'Huart kennen, een kleindochter van de katholieke staatsman Jules Malou[52]. Via zijn huwelijk verkreeg de Broqueville nu wel de nodige contacten die een lange en gevarieerde politieke carrière mogelijk maakten en die hem tot de absolute top van de Belgische politiek zouden brengen.

Deze talrijke familiebanden tussen de meest vooraanstaande en invloedrijke families van het land waren uiteraard niet toevallig ontstaan, maar in de meeste gevallen het resultaat van een zorgvuldige

49. Eric Bekaert, "De korte glorietijd van burgemeester Adolf De Visscher : 1891-1896", in *Het Nieuwsblad*, 2 juni 2011. **50.** Paul Van Molle, *Het Belgisch Parlement 1894-1972*, Antwerpen, 1972, p. 121. **51.** Ook Germaine hertrouwde, opmerkelijk genoeg met een intieme vriend van haar voormalige echtgenoot. Dat was Maurice Brébart, advocaat en persman van *La Dernière Heure*. Zie : Christian Hubert, *De la première à la Dernière heure : Les 100 ans d'un journal pas comme les autres*, Brussel, 2006, p. 58-59. **52.** Steve Heylen, "Charles de Broqueville (1860-1940)", in *ODIS* [online].

huwelijkspolitiek die de partnerkeuze van talloze notabelen bepaald heeft. Historicus Jan de Maeyer merkte in zijn biografie van de sociaal geëngageerde katholiek Arthur Verhaegen al op dat de jonge politicus na de dood van zijn vader ook diens rol als familiehoofd moest opnemen : "In de geest van de tijd werd ook de huwelijkspolitiek van de familie een van zijn taken. Vooral het vinden van een gepaste partner voor zijn zussen en voogdijkinderen werd vlugger dan verwacht een permanente en grote zorg. Tientallen brieven getuigen van een behoedzame huwelijkspolitiek"[53]. Huwelijken tussen twee mensen uit een totaal andere sociale klasse, waarbij een van beide partijen een duidelijke sociale promotie maakte, kwamen bijgevolg minder voor. Het overgrote deel van de huwelijken van de bestudeerde elite vond plaats binnen eenzelfde sociale en politieke klasse (*endogamie*) en versterkte doorgaans beide partijen. Dat was bijvoorbeeld duidelijk het geval bij het huwelijk tussen het West-Vlaamse koppel Albéric Ruzette en Berthe van Caloen de Basseghem. Katholiek volksvertegenwoordiger Albéric was zelf de zoon van West-Vlaams provinciegouverneur Léon Ruzette (1836-1901) en Félicie d'Anethan, nicht van voormalig katholiek regeringsleider Jules d'Anethan (1803-1888). Hij was dus via zijn eigen ouders al stevig ingebed in de katholieke politieke elite. Zijn netwerk werd nog sterker lokaal verankerd en uitgebreid door enkele familieleden van zijn vrouw. Berthe was namelijk de dochter van Paul van Caloen de Basseghem (1843-1920), katholiek burgemeester van de Oost-Vlaamse gemeente Moregem. Haar zus Marguerite was gehuwd met een verre neef, Ernest van Caloen (1859-1937), die daardoor Albéric's schoonbroer werd. Dat bleek een belangrijke troef in Albéric's carrière want Ernest was een invloedrijk figuur en een tijdlang voorzitter (1925-1928) van de *Association Constitutionnelle et Conservatrice*, de Brugse katholieke kiesvereniging, en in die optiek een belangrijke bondgenoot voor Ruzette[54]. In 1912 trad Ernest zelfs af als senator ten voordele van zijn schoonbroer.

Dergelijke voorbeelden waren legio. Katholiek regeringsleider Henry Carton de Wiart – zoals we reeds zagen, zelf van goede komaf – was getrouwd met Juliette Verhaegen, achterkleindochter van Pierre-Théodore Verhaegen (1796-1862), stichter van de Brusselse universiteit, en nicht van de katholieke politici Jules de Burlet (1844-1897), de zopas vernoemde Arthur Verhaegen en August Mélot (1871-1944). Hun dochter Ghislaine huwde op haar beurt dan weer met Albert Houtart (1887-1951), katholiek gouverneur van Brabant (1935-1942)[55]. Paul-Emile Janson stapte in het huwelijksbootje met Léa Féron, dochter van Emile Féron (1841-1918), Brussels advocaat en meermaals liberaal volksvertegenwoordiger. Hij behoorde net als de Jansons tot de liberale linkerzijde en was een belangrijk medestander van Paul-Emiles vader Paul[56]. Camille Gutt, zoon van

53. Jan de Maeyer, *Arthur Verhaegen, 1847-1917 : de rode baron*, (KADOC-Studies 18), Leuven, 1994, p. 188. **54.** Antoon Osaer, *De katholieke partij in een periode van standenvertegenwoordiging. Het arrondissement Brugge 1918-1936*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, KU Leuven, 1979. **55.** Schmitz, "Henry Carton de Wiart…", p. 164. **56.** Leon Delange-Janson, *Paul Janson 1840-1913 : sa vie généreuse, son époque*, deel 2, (Brussel 1964), p. 31.

Kasteel van Loppem. (© Marc Ryckaert)
Ruzettes schoonbroer Ernest van Caloen was op zijn beurt de broer van Albert van Caloen, burgemeester van Loppem en gastheer van Koning Albert I in november 1918. De eerste regering na de Eerste Wereldoorlog werd de regering van Loppem genoemd, naar het kasteel waar ze gevormd was. Albéric Ruzette werd in deze regering opgenomen en werd zo voor het eerst in zijn carrière minister.

006_Matheve_Niels_2017_1.indd 95 4/25/2017 9:15:52 AM

een journalist, was op zijn beurt gehuwd met Claire Frick, de dochter van de liberale burgemeester van Sint-Joost-ten-Node[57]. Zijn katholieke collega Pierre de Liedekerke de Pailhe (1869-1943) was dan weer gehuwd met Marie-Thérèse de Hemricourt de Grunne, dochter van katholiek senator Charles de Hemricourt de Grunne en had twee opmerkelijke schoonbroers : katholiek volksvertegenwoordiger Pierre Imperiali (1874-1940) en Georges d'Oultremont, zoon van senator Emile Henri d'Oultremont (1831-1896).

Een typisch voorbeeld van het feit dat familieleden of aangetrouwde familieleden niet eens een invloedrijk uitvoerend mandaat moesten bekleden om een duidelijk politiek voordeel op te leveren, was de carrière van de socialistische politicus Désiré Bouchery (1888-1944). Bouchery trad in het huwelijk met Hélène Hardyns, de dochter van Ferdinand Hardyns, die zelf geen politicus was, maar wel een tijdlang hoofdredacteur werd van het socialistische Gentse dagblad *Vooruit* te Gent[58]. Dat een dergelijke bevoorrechte relatie met de pers politieke voordelen met zich meebracht, hoeft geen betoog. Dat wist ook de Vlaamsgezinde katholieke politicus Gustave Sap (1886-1940), zelf eveneens van eenvoudige komaf, maar door zijn huwelijk met Antoinette Gylsen, de oudste dochter van de schatrijke Antwerpse reder Henry Gylsen, uitgegroeid tot een welgesteld man en een exponent van het opkomende Vlaamse kapitalisme[59]. Saps huwelijk was een van de weinige voorbeelden waarbij een van beide partijen – in dit geval Sap – duidelijk sociale promotie maakte door zijn huwelijk.

Zelf een interessante huwelijkspartner vinden was niet de enige manier om politieke contacten via familiebanden te bestendigen. Zoals dat al eeuwenlang het geval was konden namelijk ook familieleden of de eigen kinderen worden ingeschakeld. Een flink aantal van de hiervoor vernoemde politici waren daar trouwens zelf een voorbeeld van, en ook in volgende generaties was *endogamie* eerder regel dan uitzondering. Dergelijke huwelijken waren voor de ouders vaak minstens even interessant als voor de partners zelf. Een duidelijk voorbeeld daarvan was het 'Vlaamse huwelijk' van Leo Van Cauwelaert, zoon van Frans Van Cauwelaert, met An De Schryver, tweede dochter van August De Schryver. Het spreekt voor zich dat dit huwelijk de twee Vlaamse voormannen alleen maar dichter bij elkaar bracht. En dit huwelijk was lang geen uitzondering. In 1927 huwde Ghislaine Marie Delacroix, dochter van voormalig regeringsleider Léon Delacroix, bijvoorbeeld met Etienne de Halleux, schoonbroer van de jonge ambitieuze katholieke politicus Charles du Bus de Warnaffe. Marthe de Wouters d'Oplinter, dochter van de katholieke minister Fernand, werd dan weer de echtgenote van Eugène Verhaegen, broer van de reeds vernoemde volksvertegenwoordiger en sociaal katholieke voorman Arthur Verhaegen.

Dat een flink deel van de tussenoorlogse politieke elite via familiebanden met elkaar verbonden was, is intussen dus wel

57. Aloïs Van de Voorde, "Het beleid, het profiel en de loopbaan van de ministers die Financiën bestuurden tijdens de periode september 1944 tot 2011", in *Documentatieblad Federale Overheidsdienst Financiën - België*, nr. 4, 2011, p. 39. **58.** Peter Moorkens & Luc Peiren, "Désiré Bouchery (1888-1944)", in *ODIS* [online]. **59.** Gaston Eyskens, *De memoires*, Tielt, 1993, p. 63.

duidelijk. De omvang van het elitaire en deels zelfs het dynastieke karakter van het tussenoorlogse beleidsveld wordt zelfs nog duidelijker wanneer we ook de invulling van andere invloedrijke administratieve, bestuurlijke en juridische posities onder de loep nemen. Zo was de vooraanstaande familie van katholieke politici t'Kint de Roodenbeke via huwelijksbanden onder meer verbonden met de familie van der Elst, waarvan verschillende leden administratieve topfuncties bekleedden : vader Léon (1856-1933) was achtereenvolgens kabinetschef van de minister van Binnenlandse Zaken (1885-1895) en secretaris-generaal (1895-1916) van Buitenlandse Zaken; zijn zoon Emmanuel (1894-1972) werd tweemaal secretaris van de Eerste Minister (1922-1925, 1935)[60]. Elisabeth Braun, de zus van senator en minister van Staat Alexandre Braun (1847-1935), was op haar beurt gehuwd met Ernest Dubois, hoogleraar aan de Gentse rijksuniversiteit en invloedrijk figuur in de Koloniale Raad[61]. Fernand de Wouters d'Oplinter, die zoals we al zagen via familiebanden verbonden was met andere politici als Arthur Verhaegen, had ook een broer Emmanuel (1866-1932) die optrad als raadsheer bij het Chinese ministerie van Buitenlandse zaken en vooral een invloedrijke figuur was in financieel-economische middens, als vicevoorzitter van de *Banque Belge pour l'Étranger*[62]. De familie Lippens was op datzelfde domein via talloze huwelijken verbonden met de families de Kerchove de Denterghem, Boël en Solvay. Samuel Tilman toonde in zijn proefschrift al in detail aan hoe ook binnen deze bankiers- en ondernemerswereld onderlinge familiebanden meer regel dan uitzondering waren[63].

VI. De werking van familiale netwerken in de praktijk : de case van Paul Hymans

Maar zelfs wanneer we al deze dynastieke en familiale relaties in beeld kunnen brengen, blijft het vrij moeilijk om een concreet beeld te krijgen van hoe dergelijke relaties politieke carrières nu in de praktijk beïnvloed hebben. Niet alle kinderen uit gevestigde families groeiden immers uit tot toppolitici. Familierelaties konden iemand de toegang bieden tot de bevoorrechte milieus, maar die contacten moesten later hoe dan ook nog verder gevaloriseerd worden tijdens hun opleiding in elitaire scholen of nadien in de academische, juridische, financieel-economische of politieke milieus van het land. Pas wanneer we de carrières van elk van deze figuren in meer detail gaan bestuderen, wordt duidelijk hoe belangrijk familiebanden op cruciale momenten konden zijn. We nemen daarom even de carrière en het netwerk van Paul Hymans onder de loep, een van de meest invloedrijke figuren van zijn tijd maar tegelijk niet meteen iemand met de meest klinkende achternaam uit deze periode. Hebben familiale netwerken zijn carrière op een of andere manier geholpen ? Op het eerste

60. Ministère des Finances", in *Almanach Royal*, 1923, p. 121; Humbert de Marnix de Sainte Aldegonde (red.), "van der Elst", in *État présent de la noblesse belge*, Brussel, 1988, p. 72-79. **61.** Joseph-Marie Jadot, "Dubois (Marie-Mathieu-Joseph-Auguste-Ernest), professeur d'Université, membre du Conseil colonial", in *Biographie Belge d'Outre-Mer*, deel 4, Brussel, 1955, p. 251-253. **62.** Patrick Pieters, *Het ontmoetingsnetwerk van de Antwerpse bankierselite aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Antwerpen, 2008, p. 27. **63.** Samuel Tilman, *Les grands banquiers belges*, 2006, p. 81-106.

zicht misschien niet meteen. Zijn vader Louis was historicus en werkte in het Koninklijk Museum voor Industrie. Louis Hymans was daarnaast echter ook journalist bij *La Meuse*, *L'Indépendance* en *Liberté*. Van 1859 tot 1870 zetelde vader Hymans bovendien als liberaal in de Brusselse gemeenteraad[64]. Zijn vrouw Louise behoorde tot een vooraanstaand Waals geslacht. Ze was de dochter van de Empire kolonel Louis de l'Escaille (1791-1872), die na de coalitieoorlogen en de Belgische revolutie, benoemd was tot militair gouverneur van West-Vlaanderen. Ze was een gecultiveerde, meertalige en verstandige vrouw die nauw betrokken bleef bij de intellectuele en spirituele vorming van haar kinderen. Het echtpaar besloot immers om hun kinderen Paul en zijn zus Lucie thuis zelf te onderwijzen.

Door de vooraanstaande afkomst van zijn familie en de politieke carrière van zijn vader, kwam Paul Hymans al op jonge leeftijd in contact met de gegoede, veelal liberale Brusselse burgerij. Deze aan studie gewijde jaren, doorgebracht in een ingetogen omgeving en omringd door veel literatuur en documentatie, in voortdurend contact met de meest intellectueel onderlegde politici van die tijd, waren voor hem een uitstekende leerschool voor een politieke en bestuurlijke vorming. Die contacten met vooraanstaande (Brusselse) liberalen werden nog geïntensifieerd tijdens zijn opleiding rechten aan de ULB vanaf 1881. Zo behoorden Leon Vanderkindere, zijn professor middeleeuwse geschiedenis en rector van de ULB (1880-1881, 1891), en Brussels burgemeester en volksvertegenwoordiger Karel (Charles) Buls tot de vriendenkring van het gezin Hymans. Precies door deze contacten met vooraanstaande figuren maakte Hymans zelf van kindsbeen af deel uit van de *inner circle* van de vooroorlogse elite. De Brusselse *high society* was immers onderling sterk vervlochten, zowel door professionele, vriendschaps- als familiebanden. Vanderkindere was bijvoorbeeld gehuwd met een zus van Buls, terwijl diens opvolger als burgemeester van Brussel Emile de Mot (1835-1909) huwde met Pauline Orts (1843-1885), de dochter van zijn leermeester, jurist August Orts (1814-1880). Diens kleinzoon Pierre Orts (1872-1958) zou trouwens een van de belangrijkste medewerkers worden van Paul Hymans als minister van Buitenlandse Zaken.

Maar het was niet altijd rozengeur en maneschijn voor de liberale toppolitieus. In 1884 overleed Paul Hymans' vader, slechts 55 jaar oud. Paul was dan nog maar 20 en werd gedwongen werk te zoeken om zijn studies te kunnen bekostigen. Dankzij zijn relaties kon hij in de voetsporen van zijn vader treden en hem opvolgen als politiek correspondent van *La Meuse*. Zijn parlementaire contacten bezorgden hem bovendien, ter nagedachtenis aan zijn vader, een positie als adjunct-bibliothecaris in het Parlement. Het stelde hem in staat om niet alleen zijn contacten verder uit te blijven bouwen, maar ook om zijn studies in de rechten te vervolmaken. Los van alle contacten die hij in die wereld kon aanknopen, werd zijn netwerk van relaties in deze periode ook verder familiaal ingebed : zijn zus Lucie huwde in 1899 met Paul Rolin

64. Brussel, Algemeen Rijksarchief, "*Papieren Paul Hymans*". Voor een meer uitgebreide uiteenzetting van de carrière van Hymans en het gebruikte documentatiemateriaal, zie Niels Matheve, "Paul Hymans", in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 21, Brussel, 2016.

(1867-1934), de tweede zoon van de liberale oud-minister Gustave Rolin-Jaequemyns.

Op sommige vlakken was Paul Hymans' familiale achtergrond een voordeel op een veel implicietere manier. Dat was bijvoorbeeld het geval met zijn voorliefde voor het artistieke. Van kindsbeen af werd hij opgevoed met aandacht voor kunst en letteren. Zijn moeder onderwees hem in kunstgeschiedenis en humane wetenschappen. Zijn vader had als historicus al enkele boeken geschreven en stimuleerde Pauls historische interesse. Zijn oom Henri Hymans (1836-1912) was een befaamd kunstcriticus, leraar aan de Antwerpse Academie voor Schone Kunsten en hoofdcurator van de Koninklijke Bibliotheek van België (1904-1909). Net als zijn oom zou Paul lid en in 1937 voorzitter worden van de *Académie Royale de Belgique*. Voordien had hij zich al geëngageerd in Brusselse kunstenaarsmilieus. Eind jaren tachtig van de negentiende eeuw werd Paul bijvoorbeeld secretaris van de Brusselse *Cercle Artistique et Littéraire*, een vereniging van beeldende kunstenaars, musici en schrijvers, waarvan hij begin twintigste eeuw ook voorzitter werd. Deze kunstenaarsmilieus waren echter een geliefkoosde plek voor meer informele ontmoetingen tussen de elitefiguren van die tijd. Zo was onder meer koning Leopold II een frequent bezoeker van de tentoonstellingen van de *Cercle Artistique et Littéraire*, wat Hymans telkens de kans gaf om op een informele manier met de vorst van gedachten te wisselen over hangende politieke thema's.

Van eenzelfde orde was de in 1847 opgerichte *Cercle Artistique et Littéraire*, die "*a pour but de constituer un centre de réunion pour les amis des arts et des lettres et pour les notabilités artistiques, littéraires et scientifiques du pays et de l'étranger*"[65]. Maar de *Cercle* was veel meer dan dat, zoals alleen al bleek uit de locatie van haar prestigieuze lokaal. Gevestigd in het hart van het Koninklijk Park van Brussel in de zogenaamde Vauxhall, was het in de eerste plaats een ontmoetingsplaats voor de elite van het land. Het lokaal van de vereniging was elke dag open tussen 9 uur 's morgens en middernacht, maar vooral de middaglunches waren druk bezocht. Het exclusieve karakter van de vereniging werd afgeschermd door artikel 14 van de statuten, dat bepaalde dat nieuwe leden maar konden worden toegelaten indien ze minstens door vijf leden waren voorgedragen en bovendien goedgekeurd werden door de ballotagecommissie. Via zijn vader en diens contacten was Paul Hymans al vroeg lid kunnen worden, wat wederom erg interessant was omdat de *Cercle* uitgroeide tot dé verzamelplaats van de voornaamste – ideologisch vooral linkse – politici, topambtenaren, magistraten, universiteitsprofessoren, advocaten, bedrijfsleiders en uiteraard kunstenaars van het land, met in totaal meer dan 1.200 leden. De ledenlijst was werkelijk indrukwekkend met namen als die van politici François Prosper Hanrez, Alexandre Halot, Charles Buls, Eugène Goblet d'Alviella, Max Hallet, Arnold graaf t'Kint de Roodenbeke en Adolphe Max, topfiguren uit de *Banque d'Outremer* (Carl Aldenhoven), de Bank van Brussel (Maurice Despret, Georges

65. 'Statuts et règlements - liste des membres', *Cercle artistique et littéraire de Bruxelles*, Bruxelles, 1913, p. 3.

de Laveleye) en de *Société Générale* (Auguste Serruys, Pierre Philippe Capouillet) zowel als van de voornaamste familiebanken (Franz Philippson, Léon Lambert, Josse Allard, Jacques Cassel) en industriële groepen (Pol Clovis Boël, Ernest Solvay, Raoul Warocqué), talloze vooraanstaande advocaten (Sam Wiener, Louis Huysmans, Paul De Mot), magistraten (Leon Cornil, Edmond Janssens), academici (Adolphe Prins, Edmond Picard, Emile Waxweiler, Paul Errera, Eugène Hanssens, Maurice Ansiaux) en zelfs topambtenaren van de staatsspoorwegen (Isidoor Blancquaert, Henri Dutrieux), het ministerie van Justitie (L. Chomé-Laroque, G. Haus en F. Moreau), Binnenlandse Zaken (Edmond Evenepoel, Albert E.H. Zegers), Wetenschappen en Kunsten (Paul Lambotte) en de kolonie (Edmond baron Van Eetvelde). Mag het nog verbazen dat Hymans driemaal (1904-1907, 1913-1919, 1922-1925) voorzitter was van de vereniging[66] ? Geen wonder dat Hymans al van voor de start van zijn politieke carrière al meteen stevig ingebed zat in de leidende politieke kringen van het land.

VII. Besluit

De Britse schrijver George Orwell schreef tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn antistalinistische meesterwerk *Animal Farm*, waarin hij op een satirische manier de idee van een klasseloze maatschappij onderuit haalde. De essentie van het verhaal dat ondanks alle retoriek niet alle dieren gelijk waren, gaat ook op voor het politieke bestel in de tussenoorlogse periode. Voor wie de hoogste functies van het land wilde bereiken, waren familiebanden nog steeds een zeer grote troef. Van alle soorten persoonlijke netwerken, bleken zij de vroegst gevormde, meest evidente en tevens meest duurzame vorm. Ze lieten namelijk zonder bijzondere inspanningen toe om in direct contact te komen met invloedrijke figuren waarmee men via familiebanden gerelateerd was. Bovendien kon men op die manier als het ware al het sociaal kapitaal van naasten 'overerven', want via deze contacten was het mogelijk om in één klap toegang te krijgen tot een netwerk dat verwanten jarenlang zorgvuldig hadden opgebouwd[67]. In de praktijk kwam dat op de meest diverse manieren tot uiting : stageplaatsen bij invloedrijke advocaten, al op jonge leeftijd toegang tot en contacten met de meest invloedrijke figuren van het moment en daaruit voort vloeiend vaak ook huwelijken met andere invloedrijke families (*endogamie*). Terwijl andere netwerken en netwerkknooppunten veeleer meritocratisch van karakter waren, was dat bij familiebanden dus uitdrukkelijk niet het geval.

Hoe belangrijk die sociale achtergrond was voor wie politieke macht ambieerde, bleek uit het profiel van de tussenoorlogse ministers. Van de twintig politici die de langste

66. Ook de liberaal Adolphe Max, nauw bevriend met Hymans, was eenmaal voorzitter (1910-1913). **67.** Dat gold uiteraard niet of veel minder in geval van onderlinge spanningen. De jonge liberale politicus en minister Marcel-Henri Jaspar heeft bijvoorbeeld nooit beroep gedaan (of kunnen doen) op het netwerk van zijn oom Henri Jaspar, die ideologisch op een volledig andere golflengte zat. De twee waren dan wel familiaal gerelateerd, politiek gezien speelde deze band voor geen van beide een rol.

carrières wisten uit te bouwen als minister in verschillende tussenoorlogse regeringen, waren er maar liefst vijftien waarvan kon worden aangetoond dat ze politiek voordeel hadden gehaald uit hun familiale achtergrond of die van hun partner. Bij de tien langst zetelende ministers waren dat er zelfs acht[68]. Deze significante aanwezigheid van erfgenamen aan de top van de politieke elite is niet zonder betekenis, want het stelt niet alleen de democratische toegang tot de regering in vraag, maar lijkt ook een zekere institutionalisering van de elite te impliceren. Dat is opvallend, aangezien de periode na de Eerste Wereldoorlog – niet zonder reden – vaak gezien wordt als de doorbraak van de politieke democratisering in België. Op het niveau van de regering kunnen daar dus alvast enkele vraagtekens bij geplaatst worden. Die ministers die in hun carrière nauwelijks of niet geprofiteerd hadden van hun familiale achtergrond, waren in de eerste plaats socialisten en christendemocraten – de nieuwe, 'democratische' groepen in de regeringen. Zij behoorden echter maar zelden tot de toonaangevende regeringsleden en zaten vaak zelfs maar kort in de regering. Bij de meer invloedrijke conservatief katholieke en liberale politici waren familierelaties nog altijd erg bepalend. Er waren zeker uitzonderingen zoals Henri Jaspar, maar die waren vaak veel meer het gevolg van de toenemende macht van financiële groepen dan een teken van de democratisering van het politieke leven[69].

Het grote belang van familiebanden in het toenmalige politieke leven was ten slotte in zekere zin ook een zichzelf in stand houdend fenomeen. Wie aan de macht was probeerde zich immers te omringen met mensen die hij kon vertrouwen, en wanneer hun eigen carrière ten einde liep was het nog steeds interessant om vertrouwelingen te steunen als opvolgers. Op die manier behield men toch steeds nog enige invloed op het beleid, de spreekwoordelijke voet tussen de deur. Figuren waarmee men via familiebanden verbonden was, waren op dat vlak nu eenmaal de veiligste keuze. Wie omwille van zijn sociale achtergrond niet tot de meest vooraanstaande families behoorde, zou het bijgevolg veel meer moeite kosten om tot de politieke elite door te dringen. Het omgekeerde gold natuurlijk niet altijd. De 'juiste' familiale achtergrond was geen garantie op een topcarrière. Net als alle andere 'talenten' die men bij de geboorte meekreeg, genereerden familiebanden niet per definitie 'politieke macht' : ze moesten gevaloriseerd worden. Samen met een goede onderwijsachtergrond en vooraanstaande partijpolitieke posities bleken familiale contacten echter wel een erg belangrijke troef, zoniet impliciete voorwaarde voor wie een politieke carrière ambieerde in de tussenoorlogse periode.

NIELS MATHEVE (°1986) is doctor in de geschiedenis. Hij promoveerde in 2015 aan de KU Leuven met een onderzoek naar de netwerken rond de tussenoorlogse Belgische regeringen

68. De tien langst zetelende ministers waren - in die volgorde - Henri Jaspar, Paul Hymans, Charles de Broqueville, Paul-Emile Janson, Emile Vandervelde, Albert Devèze, Albéric Ruzette, Pierre Forthomme, Maurice Houtart en Edouard Anseele. Alleen Anseele haalde geen aantoonbare voordelen uit zijn sociale achtergrond. **69.** Niels Matheve, *Une République des Camarades…*